

SOSYAL HİZMET UYGULAMASI OLARAK ÖZEL GEREKSİNİME SAHİP ÇOCUKLARLA DEĞERLER EĞİTİMİ GRUP ÇALIŞMASI*

VALUES EDUCATION GROUP WORK WITH CHILDREN WHO HAVE SPECIAL NEEDS AS SOCIAL WORK PRACTICE

Dr. Öğr. Üyesi Melike TEKİNDAL

*İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
E-mail: meliketunc@yahoo.com.tr*

Sosyal Hizmet Uzmanı Elif NEGİZ

E-mail: Elif.Negiz@hotmail.com

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>Anahtar Kelimeler: <i>Değerler Eğitimi, Grup Çalışması, Evrensel Değerler, Özel Gereksinimli Çocuk, Sosyal Hizmet</i></p> <p>DOI: <i>10.26809/joa.2018548686</i></p>	<p><i>Sosyal hizmet mesleğinin insan hakları ve sosyal adalet ilke ve amaçları kapsamında özel gereksinimli çocuklar ile ortak ve evrensel değerlerle yapılandırılacak olan eğitimler; çocuğun hayattan zevk almasında, bireysel ve toplumsal olumlu sosyal etkileşim süreçlerini yaratabilmesinde ve daha iyi bir toplumun oluşmasında kaynaklık edecektir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, öncelikle literatürde yer alan değerler eğitimi grup çalışması uygulamalarının incelenerek, bir bütün haline getirilmesidir. Özellikle özel gereksinime sahip bireylerle/çocuklarla bu yönde çalışma yapmak isteyen meslek elemanlarına bir kaynak oluşturmakla birlikte, grup çalışmasının bu alanı ile ilgili merak uyandırmaktır. Bu kapsamda özel gereksinimli çocuklar ve değerler eğitimi grup çalışması odağında literatür taraması yapılmıştır. Grup çalışmasının içeriğinde; değerler, sosyal hizmet ve değer, özel gereksinime sahip çocuklarla/bireylerle değerler eğitimi grup çalışması ve başlığı altında; grup çalışmasının amacı, katılımcılarının kimler olabileceği, yapısının nasıl meydana getirileceği, grup sürecinin ve yönteminin nasıl yapılandırılacağı, nasıl değerlendirileceği üzerinde durulmuştur. Sonrasında örnek grup çalışması yer verilmiştir.</i></p>

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Keywords: <i>Values Education, Group Work, Universal Values, Children With Special Needs, Social Work</i></p> <p>DOI: <i>10.26809/joa.2018548686</i></p>	<p><i>In the context of human rights and social justice principles and objectives of the social work profession, the trainings to be held within the scope of common and universal values with children with special needs; will help the child to create life and to create positive social interaction processes and to create a better society. In this context, the aim of the study is to examine the values education group work practices in the literature and to make them a whole. It is a source of interest for the professionals who want to work in this direction especially with individuals/children with special needs. In this context, literature review was conducted in the focus of group study on children and values education with special needs. In the group work; values, social work and value, with children / individuals with special needs under the title of value education group work and; The purpose of the study, the participants, who will be the structure, how to create the group process and method, how to structure and how to evaluate the process was emphasized. After that, sample group work was given.</i></p>

*Bu çalışma 13-15 Aralık 2018 tarihlerinde Çanakkale/TÜRKİYE’de gerçekleşen “2. Uluslararası Rating Academy Kongresi: Farkındalık” temalı kongrede sunulmuş aynı isimli bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

1. GİRİŞ

İnsanın varlıklar içerisinde seçkin bir yeri olup eğitime ihtiyacı vardır. Tarih boyunca da insanlara en iyi eğitim çerçevesinde eğitim süreçleri yaratılmıştır. Eğitim ve öğretim sadece belli bir grubun hakkı değil, her vatandaşın hakkıdır. Bu kapsamda verilmiş ve verilecek olan eğitim süreçleri ile bireyler, mesleki ediniminin yanı sıra kendine ve diğer insanlara yararlı olacak bir kişi haline getirerek sosyal yapı içerisinde değerlerini meydana getirmiştir. Bu değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ve yeni değerlerin oluşumunda eğitim, aktarım aracı olarak kullanılmaktadır (Çetin ve Balanuye, 2015). Eğitimin işlevselliğinin artması için de eğitim bilimcileri kişinin öğrenme kapasitesini daha anlamlı ve kalıcı hale gelmesi adına birtakım öğretim yöntem ve teknikleri geliştirmektedir (Yasul ve Samancı, 2015).

Yöntem ve teknikler içerisinde “grupla çalışma yöntemi” ya da “grup çalışması” eğitim ortamlarında yıllardan beri kullanılan en etkili öğretim yöntemlerinden biridir. Yıllar içerisinde karşımıza bazen “küme çalışması” bazen “akran öğretimi” ya da özellikle son yıllardaki şekliyle “işbirlikçi öğrenme” bazen de “takım temelli öğrenme” olarak çıkan bütün bu öğretim yöntemlerini, birbirlerinden farklı tarafları olmakla beraber, genel olarak “grup çalışması” üst başlığı altında değerlendirebiliriz (Yasul ve Samancı, 2015: 133).

Grup çalışması başlığı altında değerler eğitiminin verilmesi bireylere ve çocuklara fayda sağlayacak olup, sosyal bir etki yaratacaktır. “Değerler insanın duygu, düşünce ve davranışları ile ilgili” (Yılmaz, 2014: 12) olup, yaşamın her sürecinde eğitimle kazandırılmaktadır. Eğitim süreçleri ile bireylerin belli bir noktaya ulaşması; hem bireyin kendisinin hem de bireylerinde toplumu oluşturduğunu baz alarak toplumu istenilen noktaya ulaştıracağı düşünülmektedir. Bireyin ve toplumun istenilen noktaya ulaşması; bireysel mutluluk ve iç huzuru sağlayacak ve aynı zamanda toplumsal barışı getirecektir (Yılmaz, 2014). Toplumun bütünlüğünün sağlanması ve bu yolla varlığının devam ettirilmesi o toplumun sahip olduğu değerlerle mümkün (Kurdaş, 2017: 352) olup, yaşam sürecinde temel amaçlarından birisi olan mutluluğun sağlanmasındaki kaynaklardan biri de bütünlük nitelikteki değerlere sahip olmaktır (Eyre ve Eyre, 1993; Akt., Doğanay, 2006). Bu kapsamda da değerler eğitimi, insanlığın gelişimini sağlayan bir aktivite olmasıyla toplumlardaki sağlam ve olumlu değerlerin oluşumunu, aynı zamanda bireyin gelişimini de destekler niteliktedir (Tilman, 2014).

“Değerler öğretilir ve öğrenilebilir olgulardır. İnsan değerleri bilmiş olarak doğmamaktadır. Değerlerin değişik toplumlarda değişik şekiller alması ve farklı olarak değerlendirilmesi de onların sonradan öğrenilmiş olduğunu gösteriyor. Biz hangi durumda nasıl davranmamız gerektiğini, içinde yaşadığımız toplumun yetişkin bireylerinden veya yaşlılarımızdan öğreniyoruz. Şu hâlde değerler her şeyden önce bir eğitim konusudur. Bu eğitim, sadece okullarda verilen derslerden ibaret değildir. Bir bakıma, bütün toplumu bir okul ve her insanı da bu okulun hem öğretmeni hem de öğrencisi sayabiliriz” (Aydın, 2010: 16-17).

Değerlerin öğretilir ve öğrenilebilir olmasından hareketle, değerler eğitimi yaş, cinsiyet, sosyal statü, bireysel farklılık gözetmeksizin herkes için uygulanabilir ve uygulanması gereken bir eğitim içeriğidir. Bu bireysel farklılıkları oluşturan hususlar ise; “toplumların dini, kültürü ve etnik yapıları etkilerken kişinin zihinsel, psikolojik ve fiziksel özelliklerinde de gözlenebilmekte” olup, farklılıkların oluşmasında etkindir (Cavkaytar ve diğ., 1999: 112). Farklılıklara yol açan bu bireysel özellikler, bazı bireylerin yaşamında ve eğitiminde birtakım özel önlemler almayı gerektirmektedir.

Toplum içerisinde bağımsız bir yaşam biçimi sağlayabilmek için birtakım özel önlemlere ve desteğe ihtiyaç duyan bireylere özel gereksinimli birey denilmektedir. (Baykoç Dönmez, 2010).

Çocuklarda aynı zamanda bir bireydir. Bu kapsamda engeli her ne olursa olsun özel gereksinimli çocukların da özel önlemlere ve desteğe ihtiyaç duyarlar. Eğitim içerisinde özellikle bilişsel seviyesi düşük çocuklarda eğitimin etkileşimini ve etkililiğini arttıracak uygulamalardan biride tanışma oyunları, güven oyunları ve grup oyunları şeklinde oyun bazlı öğretim şekilleridir. Bayhan ve Yükselen (2007: 45)'e göre "oyun yoluyla çocuk kendini ifade edebilme ve iletişim kurma fırsatı elde eder". Erim ve Caferoğlu (2012: 327-328)'na göre de "farklı materyallerle çalışarak öğretilen teknik ve yöntemler, çocukların bedensel ve karakteristik özellikleriyle yakından bağlantı kurarak kendini daha iyi ifade etme ve geniş sınıflandırma olanağı sunmaktadır. Farklı teknik ve yöntemlerle davranış dilini geliştiren birey kendisini ve dünyayı anlamada daha hoşgörülü, içinde bulunduğu ortama uyum sağlamada daha olumlu, yaşamdan zevk alan, kendine güvenen, üretici yeteneklere sahip olan ve yaşamını daha iyi şartlarda sürdürebilmede başarı gösterir".

Özel gereksinimli çocuklar ile ortak ve evrensel değerler kapsamında yapılacak olan eğitimler; yukarıda ifade edilen faydaların yanı sıra bireysel ve toplumsal olumlu sosyal etkileşim süreçlerini yaratabilmesinde ve daha iyi bir toplumun oluşmasında kaynaklık edecektir.

Sonuç olarak çalışmanın amacı, literatürde yer alan değerler eğitimi grup çalışması uygulamalarının incelenerek, bir bütün haline getirilmesidir. Bu yönde çalışma yapmak isteyen meslek elemanlarına bir kaynak oluşturmakla birlikte, grup çalışmasının bu alanı ile ilgili merak uyandırmaktır. Bu kapsamda da özel gereksinimli çocuklar ve değerler eğitimi grup çalışması odağında literatür taraması yapılmıştır. Grup çalışmasının içeriğinde; değerler başlığı altında; değer ve değerlerin tanımı, değerlerin sınıflandırılması ele alınmış olup, sosyal hizmet ve değer, özel gereksinime sahip çocuklarla/bireylerle değer eğitimi grup çalışması ve başlığı altında; çalışmasının amacı, katılımcılarının kimler olabileceği, yapısının nasıl meydana getirileceği, grup sürecinin ve yönteminin nasıl yapılandırılacağı, nasıl değerlendirileceği üzerinde durulmuştur. Sonrasında örnek grup çalışmasına yer verilmiştir.

2. DEĞERLER

Bu bölümde değer ve değerlerin tanımı verilir, sonrasında sınıflandırması yapılmıştır.

2.1. Değer ve Değerlerin Tanımı

Değer kavramı felsefe, psikoloji, sosyoloji başta olmak üzere; matematik, iktisat, dini bilimler ve tarih gibi birçok bilim alanında kullanılmaktadır. Değerlerin insan davranışlarını anlamlandırmada ve yorumlamada etken olması sosyal bilimler açısından değerli kılınmış olup, sosyal bilimlerin temel sorunlarından biri olmuştur (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 13).

Sosyologlar, sosyal psikologlar, antropologlar ve psikologlar gibi birçok alanda araştırma yapan bilim insanlarının olması ve farklı tanımlarının yapılması tek tanımın yapılmasını güçleştirmektedir. "Yapılan tanımlamalar incelendiğinde en sık vurgulanan kavramlar; inançlar, eğilimler, normatif standartlar ve tutumlar olmuştur" (Bacanlı, 1992; Bacanlı, 2002 ve Mehmetoğlu, 2006; Akt., Ulusoy ve Dilmaç, 2016).

Bu süreçte değer ve değerlere ilişkin tanımlar;

Kuçuradi'ye (1998: 40-42) göre 'değer', bir şeyin özelliğini ele alırken aynı zamanda kendisiyle aynı cinsten olan şeyler arasında özel yeri ve manasıdır. 'Değerler' ise var olan imkanları ele alırken aynı zamanda eserlerle veya kişilerin yaptıklarıyla, hayatlarıyla gerçekleştirilen varlık yapısını oluşturan olgulardır.

Çelikkaya'ya (2013: 189) göre değer, "bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik, ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kurallar veya kıymetler" olarak da

tanımlamıştır. Aynı zamanda insan cinsini hayvan cinsinden ayıran temel özellikler olarak da ifade etmiştir. ‘Değerler’i ise alt başlıklara ayırarak; din, ahlak, örf-adet-töre, adalet, hürriyet, hak-hukuk-ceza-mükâfat, yönetim-denetim-disiplin, akıl-düşünce-ilim-medeniyet, nikah-namus, dil ve konuşma, alım-satım-helal kazanç-haram kazanç-ayıp-günah, vatan ve millet sevgisi olarak açıklamıştır.

Güngör’e (2010: 84) göre değerler “psikolojik boyutu ile ele alındığında hayatımızın gayeleri, hatta başkasının da hayatının gayesi olmasını istediğimiz şeyler” olarak tanımlamıştır. İçli’ye (2011) göre ise ‘değerler’ belirli bir toplumda en genel ve soyut düzeyde yer alan; başarı, dayanışma gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkan kavramlardır.

Fichter’a (2011: 165) göre sosyolojide “sosyologlar arasında belki de hiçbir konu, değerler kadar tartışmalara yol açmamış” olduğunu ifade etmiş etmiştir. ‘Değer’i “kuşkusuz, gerçek, bir nesnenin o nesnenin kendisine transfer ettiği önemlilik” olarak tanımlamış olup, sosyal değer olarak tanımlamıştır. ‘Değerler’i ise “grup ve toplumun, kişilerin, örüntülerin, hedeflerin ve diğer sosyokültürel nesnelerin önemliliği üzerindeki değerlendirmelere dayanan ölçütlere göre” tanımlanmış olup daha sade bir dille kültür ve topluma anlam veren ölçütler olarak ifade etmiştir. Micheal’a göre (1988) ise; değer “insani olayların önemi hakkında fikrin oluşmasını sağlayan insanı nitelik” olarak ifade etmekte mümkündür (Micheal, 1988; Akt., Aydın, 2014: 42).

Yapılan literatür araştırmalarında değer ve değerler kavramının tanımında aynı kavramı çağrıştıracak tanımlamalara yer verildiği gözlemlenmiştir. Bu noktada bu kavramlar eşanlamlı olarak düşünülerek birbirlerinin yerine kullanılması ile anlam kargaşasına yol açacak ifadeler sebep olmaktadır. Her ne kadar birbirlerini destekleyen ve bütünleyen kavramlarda olsa ‘değer’ ve ‘değerler’ farklı anlamları içermektedir.

2.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Geçmişten günümüze değerler üzerinde yapılan araştırmaları etkili bir biçimde sürdürebilmek için birçok sınıflandırma yapılmış olup evrensel standartlarda tek bir sınıflandırmaya ulaşamadığı gözlemlenmiştir. Değerlerin sınıflandırmasında farklı anlayışların ve bilim dallarının kaynaklık etmesi bu sonucu doğurmuştur.

Bu sınıflandırmalardan en çok bilinen ve kabul edilen değer sınıflandırmaları; Nelson, Rokeach, Spranger ve Schwartz’a ait olanlardır. Nelson’a göre; bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler şeklinde olup, Spranger’e göre; bilimsel, ekonomik, politik, kültürel ve dini değerler olarak da sınıflandırılmıştır (Yılmaz, 2014; Yazıcı, 2006). Rokeach’a göre; gaye ve vasıta değerleri şeklinde sınıflandırılmış ve Schwartz’a göre ise Rokeach’ın belirlediği değerler üzerinde değişiklikler yaparak güç, başarı, hazcılık, uyarılım, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik olarak gruplandırmıştır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016)

Evin ve Kafadar (2004: 296)’ın çalışmasında değerler ulusal ve evrensel olarak iki sınıflandırmada incelenmiştir.

Tablo 1: Evin ve Kafadar (2004)’a göre ulusal ve evrensel değerlerin kavramları

Ulusal Değerler	Millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, ulusal simgeler (ulusal marş, ulusal antlar, ulusal bayram, bayrak), kahramanlık, dil, gelenek ve görenek.
Evrensel Değerler	Demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, uygarlık, barış, eşitlik, bilim ve bilimsel düşünce, sanat, çevre duyarlılığı, sevgi.

Kinner ve Kernes ve Dautheribes (2000), tüm dinler kapsamında laik ve uluslararası dökümanların incelenmesi ile evrensel çekirdek ahlaki değerlerin listesi oluşturulmuştur. Tüm insanlık için ortak değerler ise; gerçeği arama, adaleti arama, kendini koruma ve kendine saygı gösterme, kendini övmeme, benmerkezci olmama, davranışlarından sorumlu olma ve vicdanına göre hareket etme, diğerleri için saygılı, hoşgörülü ve bağışlayıcı olma, başkalarına zarar vermeme, çevreyi ve diğer canlıları korumaktır (Akt., Ulusoy ve Dilmaç, 2016).

Farklı kaynaklar değerleri farklı sınıflandırmalarla ele almaktadır. Hatta farklı ülkelerin kendisine ait değerleri de olup, bazı değerler anlam farklılıkları göstermektedir. Değerlerin içeriği toplumdaki topluma değişebileceği gibi aynı değerler kuşaktan kuşağa da farklı yorumlanabilir. “Örneğin Avrupalı ile Afrikalının, işverenle ile işçinin, köylü ile kentlinin zevkleri, ahlak anlayışı birbirini tutmaz” (İçli, 2011: 133-134). Bu değerler birbirinde katı sınırlarla ayrılmış olmamakla birlikte birbirini bütünler nitelikte de olabilir. Örneğin; eşitlik değeri Rokeac’ın sınıflandırmasında “Gaye Değerleri” sınıfında iken Schwartzda “Evrensecilik” sınıflandırmasında olması birbirinden bağımsız olduklarını değil birbirleri ile bağlantılı kavramlar olduğunu göstermektedir. Fakat değerler farklı sınıflandırmaların içerisinde şekillense de insanların yaşamına doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2016).

Yapılan bilimsel yazınlar incelendiğinde farklı yaş grupları ile yapılmış değerler eğitimleri araştırmaları bulunmaktadır. Bu araştırmalar kapsamında; Dilmaç (2007) Fen Lisesi okulunda öğrenim görmekte olan 1.sınıf ve 2. sınıf (14-17 yaşlar arasındaki) öğrencilerle; Öztürk, Samur (2011) anasınıfında öğrenim görmekte olan çocuklarla (6 yaş); Koç (2015) 10 ortaokuldaki 5., 6., 7. ve 8.sınıflarda branş öğretmen ile; Tahiroğlu ve Aktepe (2015) 6. sınıfta öğrenim gören öğrenciler ile farklı yaş grupları ile çalışmıştır.

Özel gereksinime sahip bireyler odağında araştırıldığında Türkiye’de yazılı alanda değer eğitimi kapsamında yapılmış çalışmaya rastlanmamıştır. Sadece yaratıcı drama ve görsel sanatlar kapsamında özel gereksinimli bireylerle becerilerini arttırmaya ve beceri geliştirmeye yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Literatüre baktığımızda; Kaya ve diğer (2015) okul öncesi eğitimde drama yöntemi ile işlenen değerler eğitimi derslerinin farkındalık düzeyi üzerindeki etkisi; Kaya ve Antepli (2018) okul öncesi dönemde yaratıcı drama yoluyla değerler eğitimi, Erim ve Caferoğlu (2012) görsel sanatlar eğitimi dersinin zihinsel engelli çocuklara katkısının özel eğitim öğretmenlerinin görüşleriyle belirlenmesi; Bayhan ve Yükselen (2007) özel gereksinimli çocuklarda drama modelleri ve oyun şeklinde başlıklarla bilimsel yazında ele alınmıştır. Bu nedenle araştırmacılar olarak, özel gereksinime sahip bireylerle değer odağında da çalışılması gerektiği ihtiyacı duyulmuştur.

Değerler, değerler tanımı ve sınıflandırılması incelendikten sonra bu konuların sosyal hizmet bilim ve mesleği ile olan ilişkinin incelenmesinde yarar bulunmaktadır.

3. SOSYAL HİZMET VE DEĞERLER

“Sosyal hizmet; sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmelerini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal hizmet, sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini merkeze alır. Sosyal hizmet teorileri, beşeri bilimler, sosyal bilimler ve yerel bilgi ile desteklenen sosyal hizmet, yaşam zorluklarıyla mücadele etmek ve iyilik halini geliştirmek için insanlarla ve yapılarla çalışır. Sosyal hizmetin bu tanımı ulusal ve/veya bölgesel düzeylerde geliştirilebilir” (IFSW, 2014). Zastrow (2014: III), “İnsanları güçlendirmek, bireylerin ailelerin, grupların, kuruluşların ve toplulukların, kişiler ve kişiler arası, sosyal ekonomik, siyasi alandaki güç ve etkilerini, onların koşullarını iyileştirerek arttırmalarına yardımcı olma süreci” olarak tanımlamış olup, Duyan (2014: 8), “Toplumsal hedef alır ve bilimsel ilke, yöntem ve teknikler aracılığıyla inanlara hizmet etmeyi amaçlar” olarak ifade etmiştir.

Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin (NAWS) sosyal hizmet uygulamasının amaçlarını incelediğimizde; problem çözme sürecini etkinleştirmek, baş etmek ve insanların gelişimsel kapasitelerini arttırmak; insanların kendilerine kaynak ve hizmet ve fırsat sağlayan sistemlerle ilişkilendirmek; insanlara kaynak ve hizmet sağlayan sistemlerin etkili ve insancıl olarak işlev görmesini sağlamak; sosyal politikaları geliştirmek ve iyileştirmek; insan ve toplum refahını özendirme olarak sıralanmıştır (Zastrow, 2014).

Bu amaçları gerçekleştirmek için bireylerle; mikro, ailelerle ve küçük gruplarla; mezo, örgütlerle ve topluluklarla; makro yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler içerisinde de; sosyal vaka çalışması, vaka yönetimi, grup çalışması, grup terapisi gibi müdahale süreçleri ile hizmet sağlanmaktadır.

Sosyal hizmet uygulamaları kapsamında da sosyal hizmet uzmanları farklı dezavantajlı bireylere, gruplara ve topluluklara müdahale aşamaları uygulamaktadır. Bu dezavantajlı gruplar içerisinde; “işsizler, yoksullar, eğitimsizler, sosyal güvenliği olmayanlar, evsizler, ayrımcılığa uğrayan sosyal gruplar, bağımlılar, engelliler, çocuklar ve romanlar” olarak sınıflandırılmaktadır (Elmas, 2018: 246).

Sosyal hizmet uygulaması, belirtilen dezavantajlı gruplara müdahale süreçlerini yaratırken sosyal hizmet değeri temelinde oluşturmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet mesleğinin de değerleri vardır. Bu değerler; “her bireyin onuruna ve biricikliğine saygı, müracaatçıların öz-belirlenim hakkı, gizlilik, baskı görenlerin hakları için savunuculuk ve toplumsal eylem, kurumsal bir yönelim, diğer kişilerin manevi inançlarına saygı, sosyal ve ekonomik adaletin desteklenmesi ve insan haklarının korunmasıdır” (Zastrow, 2014: 160).

Bu kapsamda özel gereksinimli bireylerle/çocuklarla sosyal hizmet müdahalesi çerçevesinde uygulamalardan bir sonraki başlıkta belirtilmektedir.

4. ÖZEL GEREKSİNİME SAHİP ÇOCUK/BİREY VE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Bu başlık altında ilk olarak engelliliğin tanımlanması gerekir. Çünkü çalışacağımız grubun yapısını ve tanımını bilmemiz sosyal hizmet uzmanının müracaatçısı için bireysel bir müdahalenin ilk adımınıdır.

Engelli bireyin tanımlanmasında bazı kavramlar vardır. Bu kavramlar; farklılık, zedelenme ve yetersizlik kavramlarıdır. Her bireyin sahip olduğu farklılıklar vardır. “Farklılıklar zedelenmeler sonucu oluşuyorsa, yetersizliklere neden olabilir. Yetersizlik bireyin kendisinden beklenen görevleri yerine getirememesidir. Yetersizlik mevcut duruma ve koşullara bağlı olarak engele dönüşebilir. Engel, yetersizliği olan bireyin çevre ile olan etkileşiminde karşılaştığı problemleri tanımlamaktadır” (Ataman, 2011: 27).

Engellilik, Dünya Sağlık Örgütü'ne göre; “bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerinden belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon ve görüntü kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu kişinin normal yaşam gereklerine uyamama durumudur” (İldız ve Tezel, 2018: 200). 5378 Sayılı Engelliler Kanunu (2005) göre; “Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” md.3/c) olarak tanımlarken “engeli olan çocuklara yönelik hizmetlerde çocuğun üstün yararının gözetilmesi esas”(md.4/g) almıştır.

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesine (2009) göre engelli çocuk haklarında; “engelli çocukların kendilerini etkileyen her konuda diğer çocuklarla eşit koşullar altında görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olmalarını, yaşları ve olgunluk seviyelerine göre

görüşlerine önem verilmesini ve onlara bu hakkın tanınması için engeline ve yaşına uygun destek sunulmasını sağlar” (md. 7/4).

Bu tanım ve haklardan yola çıkarak engelli çocuk tüm hak ve hizmetlerden eşit bir şekilde yararlanma güvencesini elde etmiş olup, engelli çocuğun yararı gözetilerek müdahalelerde bulunulması gerektiği vurgulanmıştır.

Sözleşmeler ve kanunlar güncel hali ile engellilik kavramını kullansa da ülkemizde engelliliği ifade edilirken “hasta, sakat, âmâ, özürlü, sağır” gibi kavramların kullanılması engelliliği bireye özgü tıbbi bir sorun olarak nitelendirmiş olup, ayrımcı tutum ve davranışların sergilenmesinde etken oluşturmaktadır. BM Engelli Hakları Sözleşmesi, “engellileri aşğılamanın ilk yolunun dilden geçtiğini bilerek her türlü etiketlemeden kaçınmıştır” (Çağlar, 2011). Bu kapsamda da olumsuz bir dil kullanılması önemli olup, engeli çocuğu/bireyi tanımlarken engelli çocuk/birey kavramının kullanılmasının yanı sıra olumsuz bir kavram olan özel gereksinimli çocuk/birey olarakta tanımlana bilmektedir.

Özel gereksinimli çocuk olarak adlandırılan çocuklarda bedensel özellikleri ve öğrenme yetenekleri yönlerinden farklılıklar gözlemlenmektedir. Bedensel ve zihinsel farklılıkları sebebiyle genel eğitimden farklı olarak bireyselleştirilmiş eğitim programlarına ihtiyaç duyan çocuklardır. Özel gereksinimli çocukları tanımlarken öğrenme ya da davranış problemi olan, bedensel, duysal yetersizlik gösteren çocukların yanı sıra aynı zamanda zihinsel olarak üstün veya özel yetenekli çocukları da kapsayan bir tanımlı oluşturmaktadır (Eripek, 2002, Akt., Ataman, 2011).

Genç (2015)’in araştırmasına göre engelli bireyler toplum içerisinde birçok sorun yaşamaktadır. Bu sorunlar; maddi, bakım/öz bakım, psikolojik, uyum, rehabilitasyon, duysal, evde sağlık, iletişim gibi sosyal ve çevresel sorunları kapsamaktadır. Aynı zamanda engelli bireylerin yaşamış olduğu diğer iki önemli sorun ise erişilebilirlik ve eğitim sorunlarıdır. Sadece yetişkinler için değil özel gereksinimli çocuklar da aynı sorumlara sahiptirler. Özellikle eğitime erişimde erişilebilirlik sorunu müdahale edilmesi gereken önemli bir sorunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda özel gereksinimli çocuklarda kendini gerçekleştirememesi, sosyal hayata katılamama, haklarından mahrum kalma, insan ilişkilerinde zayıflık, kendilerini yetersiz hissetmek gibi duyu ve davranışlara sebep olmaktadır. Bu noktada da bu olumsuzlukları sosyal iyileştirme boyutunda ele almak gerekmektedir.

Özel gereksinimli çocukların ihtiyaçları ve sorunları kapsamında da sosyal iyileştirme ile “sosyal hizmet mesleği farklı odakları (mikro, mezzo ve makro) temel alarak engelli birey ve ailesi ile çalışmalar yapabilir” (Çamur Duyan, 2013: 272). Fakat hizmet verilen yaş grubu, temel hizmet uygulamaları aynı olsa da hizmetin şeklini ve müdahale planını da değiştirecektir.

Temel sosyal hizmet uygulamaları ise; engelliliğin önlenmesi, toplumda farkındalığın oluşturulması, sosyal ve ekonomik haklarından haberdar etme, engelli bireylerin toplumsal hayata katılımını eşitlik temelinde yaşamını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler kazandırmaya yönelik hizmetler sağlama, engelli birey ve ailesinin yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik düzenleme ve programların yapılması ve engelli bireyin çevresi ile sağlıklı ilişkiler kurması gibi hizmetler sosyal hizmet mesleğinin engellilik alanındaki uygulamalarındandır. (Çamur Duyan, 2013: 272)

Özel gereksinimli bireye uygulanan uygulamalar çerçevesinde temel amaç özel gereksinimli bireyi güçlendirmektir. Temel noktası, “kendi kendine karar verebilmeyi ve bağımsızlığı, mümkün mertebe en az kısıtlayıcı ortamda arttırmaktır”. Güçlendirme yaklaşımının bir başka ilkesi ise “yeni fikirler tespit etmeyi, geliştirmeyi ve bu fikirleri uygulamayı içeren yenilikçiliktir” (Zastrow, 2014: 746-747). Var olan fikirlerin ifade edilip ve

geliştirilmesi noktasında da değerler eğitimi grup çalışması sosyal hizmet uygulama yöntemleri içerisinde iyi uygulama yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda da özel gereksinime sahip çocuklarla değer eğitimi grup çalışması gelecek olan başlıkta ifade edilmektedir.

5. ÖZEL GEREKSİNİME SAHİP ÇOCUKLARLA DEĞERLER EĞİTİMİ GRUP ÇALIŞMASI

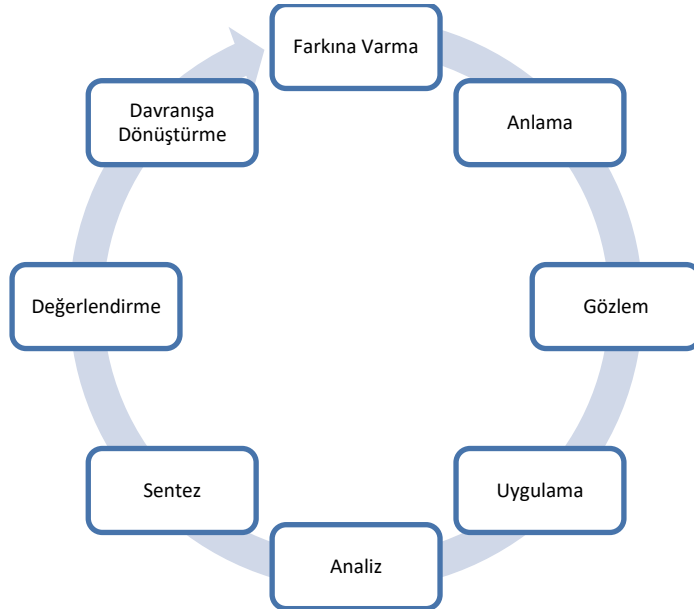
Öğrenilen grup deneyimleri ve yaşantıları, bireylerin uyum sağlayıcı beceriler geliştirmesinde, olumlu sonuçlar yaratan yaklaşımlardan biri olmaktadır. “İnsanın gelişimi, değişimi ve geleceği içinde yaşadığı gruba bağlıdır. Bireyi bir grup içerisinde tanımaya çalışma yönteminin önemli toplumsal buluşlardan biri olduğu söylenebilir. Grup çalışmaları, öğrenme ve deneyim kazanma sürecinde etken olup, araç olarak da kullanılmaktadır.” (Duyan, 1997; Akt., Duyan, 2014: 291).

Bu doğrultuda grup çalışması, sosyal hizmet uygulaması içinde önemli bir konuma sahiptir. Grup çalışması uygulayıcısı olan sosyal hizmet uzmanlarının grup dinamiklerini anlamlandırabilmesi için gruplarla sosyal hizmet konusunda müdahale sürecindeki temel bilgilere ve değerlere sahip olması gerekmektedir (Duyan, 1997; Akt., Duyan, 2014).

Sosyal hizmet ve değerler başlığı altında sosyal hizmet uzmanlarının sahip olması gereken değerler incelenmiştir. Müdahale sürecindeki temel başlıklar ise; tanışma/bağlantı kurma, ön değerlendirme, planlama, uygulama, son değerlendirme, sonlandırma/bağlantı kesme ve izlemedir.

Sosyal hizmet uzmanları grup çalışması müdahale sürecinde yaygın öğrenme yaklaşımında, interaktif metotlar kullanarak müdahale sürecini oluşturabilir. Bu kapsamda da daha etkin ve farkındalık odaklı yaklaşım benimseyerek, yapılan faaliyetleri anlamlandırma ve bireyin farkındalığı üzerine şekillendirilecektir (Çiftci ve diğ., 2016).

Tablo 2: Etkin öğrenme süreci

Kaynak: (Çiftci ve diğ., 2016: 25)

Çiftci ve diğ. (2016: 26)'ne göre, “insan hayatında 3 öğrenme yaklaşımı vardır: **örgün (formal)**; müfredata dayalı, öğretmen öğrenci ilişkili; **yaygın (non-formal)**; deneyimsel öğrenme temelinde, gönüllü esasına dayalı, planlı, belli bir süreyi kapsayan, katılımcı odaklı, grup çalışmaları, hareketlendiriciler gibi metodlarla bireyin kendi fikirlerini ifade ederek,

hayatında uygulamayı kolaylaştıran; **sargın (informal)**; hayatı içerisinde plansız öğrenme yaklaşımıdır”.

Öğrenme yaklaşımlarında yapılan tanımlamalar neticesinde grup çalışmalarında yaygın öğrenme yaklaşımının kullanılması en doğru olanıdır. Bu şekilde sosyal dahil etme ile birey merkezli metodlar kullanarak sosyal dışlanmayı önler ve bireyin yaşamının iyileşmesinde katkı sağlar. Bu kapsamda da özel gereksinimli çocuklarla yapılacak grup çalışmalarında yaygın öğrenme yaklaşımının kullanılması önem arz etmektedir.

“Neden özel gereksinimli çocuklarla değerler eğitimi grup çalışması?” sorusunu yanıtladığımızda grup çalışmasının ve yaygın öğrenme yaklaşımının avantajlarıyla birlikte, değerler eğitiminin de ortak bir amaç ve hedefe hizmet ettiği görülmektedir. Bu amaç ve hedef doğrultusunda çocuğun yüksek yararı gözetilerek kendini gerçekleştirme ve kendini ifade edebilme gibi hususlar temel noktayı oluşturmaktadır. Aynı zamanda grup çalışmasının değerler eğitimi ile şekillendirilmesi; değer hakkında fikir ve düşüncelerini geliştirmesi hem bireysel hem de toplumsal fayda sağlayacaktır. Yani sosyal hizmet grup çalışmasının içerisinde değerler eğitiminin konu alınması daha fazla yarar sağlayıp, özel gereksinimli çocuklar için uygulanması gereken müdahale sürecini oluşturmaktadır.

5.1. Amacı Ne Olmalı?

Değerler eğitiminin amacı çağlara ve toplumların gelişme düzeylerine göre değişiklik göstermiştir. Eski Yunan ve Roma’da; bedence sağlam, ahlaklı, erdemli, hitabeti güçlü ve belli bir alanda zanaat kazandırılmasına yönelikken, Orta Çağlarda; dindar, zihin yetileri gelişmiş, bilgili ve deneyimlerle kendisini hazırlamış bireylerin yetişmesi için kullanılmıştır. Yakın Çağlarda ise; toplumsal ve farklı düşünceleri kapsayan hayata uyum sağlama, duygu ve irade bakımından gelişmiş bireylerin oluşmasına yönelikken, günümüzde; toplumların siyasal, kültürel, ekonomik yapısındaki değişikliklerle birlikte bireyin kendini gerçekleştirme, beceri ve yeteneklerini geliştirmesinin yanı sıra yurttaşlık görevlerini yerini getirmesinde de değerler eğitiminin temel amaçlarını oluşturmuştur (Ulusoy ve Dilmaç, 2016).

Çocuğun bilişsel algı düzeyine ve özel ihtiyacına uygun sosyal hizmet uygulaması kapsamında değerler eğitimi programı ile değerleri tanıtmak ve bu değerler hakkında farkındalık kazandırmaktır.

Farkındalık, bireyin varlığına ve kendi kalıp yargılarının bakış açısı kazanması ile oluşur. Farkındalığın oluşmaması ile gerçekleştirilen davranışlar eğitim olarak nitelendirilemez. Bu amaçla birlikte bireylerin grup etkisinden de yararlanacağı, sosyal ve kültürel iyilik hallerinin gelişeceği, kendilerini ait hissedecekleri, yalnız olmadıklarının farkına varacakları da öngörülmektedir. Araştırmanın ana amacı olmasa da ikincil yararları olacağı düşünülmektedir. Belirtilen amaçları gerçekleştirebilmek için grubun açık grup olmaktan ziyade kapalı grup özelliği göstermesi önemlidir.

5.2. Katılımcılar Nasıl Belirlenmeli?

Özel gereksinimli çocuklarla grup çalışmalarını planlarken katılımcıların ve grubun yapısı belirlenmelidir. Aynı zamanda; zaman, mekân ve eğitim programı, amaçlar belirlenip katılımcılara açıklanması gerekir (Tunç Tekindal, 2016).

Uygulama yapılacak grubun ilk olarak homojen veya heterojen olmasına karar verilmelidir. Grubun homojen veya heterojen olma durumunu belirleyen faktörler ise; çocuğun yaşı, cinsiyeti, engellilik durumu ve oranı, özel gereksinimlerinden doğan ihtiyaçlarını kendisi karşılıya bilirlilik durumu ve eğitim durumudur.

Katılımcıların homojen ve heterojen olma durumu belirlendikten sonra küçük veya büyük grup olma durumu belirlenmesi gerekmektedir. Küçük grupların verimliliği daha fazla

olması ile özel gereksinimli çocuklarla gerek özel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi gerek koordine edilebilmesi yönünden daha uygundur. Bu sebeple özel gereksinime sahip çocuklarla çalışırken sosyal iyileştirmenin birey üzerindeki etkisini arttırmak için en fazla grup katılımcıların 10 kişilik olması önem arz etmektedir. Özellikle konsantrasyon ve anlama kapasitesi düşük olan çocuklarla uygulanması gereken bir grup sistemidir. Büyük grup çalışmaları ise uygulayıcının özel gereksinimli çocuklarla değerler eğitimde uzmanlaşmış ve ihtiyaç duyulan materyallerin temin edilmesi ile de uygulanabilirliğini arttırmaktadır.

Katılımcıların homojen veya heterojen grup olabilirliği yönünde ve küçük grup veya büyük grup olabilirliği yönünde kararın verilmesi; çocukların özelliklerine uygun müdahale planı için iyi bilinmesi gerekir. Bu kapsamda özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş kitabında (Akçemete ve diğer, 2011) özel gereksinimli çocukları, rastlanma sıklığı yüksek olan ve rastlanma sıklığı düşük olan olarak iki başlıkta ele almıştır.

Rastlanma sıklığı yüksek olan özel gereksinimli çocuklar; zihinsel yetersizliği olan, üstün zekalı ve üstün yetenekli, gelişimi tehlike altında olan, öğrenme yetersizliği ve özgül öğrenme güçlüğü olan, duygusal ve davranış bozuklukları olan ve iletişim yetersizliği olan çocuklar olarak sınıflandırılmıştır. Rastlanma sıklığı düşük olan özel gereksinimli çocuklar ise; görme yetersizliği olan, işitme yetersizliği olan, ortopedik yetersizliği olan ve sağlık sorunları olan, otistik ve otistik bozukluğu olan çocuklar olarak sınıflandırılmıştır.

Bu tanı gruplarının özellikleri araştırılması gereken başka bir çalışmanın konusu olup, konu üzerinde farklı bilimsel araştırmalar yapılarak katılımcılara karar verilmesi en uygundur.

5.3. Süreci Nasıl Olmalı?

Geçmişte, gelişimsel güçlükleri olan çocukları belli bir kapasitede ve yetenekte sınırlayıp, potansiyellerinin sınırsız olmamalarına karşın gizil yeteneklerini tam anlamıyla keşfedememiş ve bu düşüncüyü ortaya çıkaracak bilgiler elde edilememiştir. Bu gizil yeteneklerin ortaya çıkmasında birbirini etkileyen yaşantıların, zamanla, beyin yapısını değiştirdiğini ve gelişimsel olarak deneyimledikleri yaşantıların bu etkiyi yaratmasında aktif rol oynamaktadır (Greenspan, 2001).

Anlaşılabacağı üzere çocuğun çevresi ile etkileşimi, gelişimi için önem arz etmektedir. Bu kapsamda da çocuğun gelişimini desteklemek adına “gelişimsel yaklaşım” modeli uygulanabilir. Bu yaklaşım her çocuğa yaşadığımız dünya ile uyum sağlamada temel olan zeka ve insanlar arası etkileşimde etkili olan altı gelişimsel yetenektir. Altı temel gelişimsel beceri ise; çevrede var olan görüntülere, seslere ve duygulara karşı tepki verebilme ve kendini sakinleştirme; çevremizdeki diğer insanlarla gerekli ilişkilere girebilme yeteneği; karşılıklı iletişim kurabilme yeteneği; yüz ve vücut hareketlerini kullanabilme ve problem çözebilme yeteneği; fikirler yaratabilme yeteneği; fikirler arasında köprüler kurma ve onları gerçeklik prensibi bazında mantıklı olarak kullanma yeteneğidir (Greenspan, 2001).

Gelişimsel becerileri elde etme sürecinde de çocuğun çevreyle etkileşimi ve fikirlerini ifade etme olgusu ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda değerler eğitimi grup çalışması müdahalesi sürecine güçlendirme yaklaşımının yanı sıra gelişimsel yaklaşımı da göz önüne alarak süreç şekillendirilebilir. Bu yaklaşımlarla şekillendirilen müdahale sürecinde aynı zamanda çocukların özel gereksinimlere uygun materyaller göz önüne alınarak etkinlikler gerçekleştirilmelidir. Diğer bir husus ise farklı özel gereksinimli tanılara sahip çocuklar için farklı iletişim yolları kullanılması gerektiğini bilerek süreç gerçekleştirilmelidir. Yani özel gereksinimli çocuklarda uygulanan grup çalışması standardize edilmiş değil de kişisel farklılıklara uygun, her çocuk ve birey biriciktir ilkesi ile gerçekleştirilmelidir.

Bu bağlamda grup uygulayıcısına aşağıdaki öneriler verilebilir (Çiftci ve diğ., 2016: 33).

- “Zihinsel yetersizliği olan bireyle çalışırken yeterli akademik bilgiye sahip olunması gerekir. Eğer uygulayıcı - kolaylaştırıcı yeterli bilgiye sahip değilse; alanında uzman veya eğitimden destek almalıdır.
- Zihinsel, fiziksel ve işitme engeli olan bireylerle çalışırken refakatçilerinden yararlanabilir.
- İşitme engeli olan bireylerle çalışırken işaret sıfatları kullanılmamalıdır. Örneğin; o parmak, bu kalem, şu boya vb.
- İşitme veya görme engeli olan bireylerle çalışırken görsel sunumlar kullanılmamasına özen gösterilmelidir.
- Fiziksel engeli olan bireylerle çalışırken, bireyin çalışma aktif katılımını engellemeyecek şartlar göz önüne alınarak ön hazırlık yapılmalıdır.
- Fiziksel engelli olan bireyin hareket sınırlılığı içinde faaliyeti gerçekleştirilmelidir.
- Engellilere uygun fiziksel alt yapısı olan mekânlar tercih edilmelidir.
- Yaygın öğrenme faaliyetlerinde cinsiyet dağılımına dikkat edilmelidir.”

Önerilere dikkat ederek oluşturulan gruba uygun değerlerin belirlenmesi ile haftada bir olmasına özen gösterilerek belirlenen değerlere de uygun eğitim içeriği tasarlanmalıdır. Haftada bir veya iki defa olacak şekilde tasarlanan grup çalışmasını oturum bazında değerlendirerek gelecek olan oturum içeriğinde ekleme veya çıkarma yapılabilir. Bu doğrultuda çocuğun belirlenen değerler üzerinde daha fazla farkındalık yaratmasını sağlayacaktır.

Tüm bunlarla birlikte, kanıta dayalı uygulama yapabilmek için grup çalışmasına öncesinde ve sonrasında bireylerin özelliklerine ve grup çalışmasının içeriğine göre görüşmeler yapılmalıdır. Bu görüşmeler seçtiğiniz yöntemle göre nitel veya nicel odaklı olabilir.

5.4. Yöntem Ne Olmalı?

Temelde grup çalışmaları planlanırken grubun etkililiği ve verimliliği, bireyler üzerindeki etkisi değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme ya testler aracılığı ile ya da derinlemesine görüşme aracılığı ile yapılmaktadır. Katılımcılarınızın hazır bulunurluk durumuna ve bireysel özelliklerine göre nitel yöntem ya da nicel yöntem kullanılabilir.

Nitel yöntem kapsamında katılımcılarla grup çalışmasına başlamadan önce ön görüşmede ve son görüşmede belirlenen amaca uygun derinlemesine görüşmeler yapılabilir. Grup çalışması tamamlandıktan sonra bu görüşmeler içerik analizi yapılabilir. Ayrıca her bir çocuğun grup sürecindeki varsa yaşadığı değişim bireysel düzeyde incelenebilir.

Nicel yöntem kapsamında da belirlenen amaç doğrultusunda ön test - son test karşılaştırmalı grup düzeni kurulabilir. Amaca bağlı olarak belirlenen ölçekler değerler eğitimi grup çalışması öncesinde ve sonrasında uygulanarak arasındaki fark istatistiksel olarak incelenebilir. Hatta kontrol grubu kurularak deney grubunun etkililiği araştırılabilir.

Özellikle özel gereksinimli çocuklarla çalışırken, bilişsel gelişim düzeyi düşük olan çocuklar odağında nicel yöntemle çalışmak güçtür. Bu bireylerle nitel araştırma yapmak daha uygundur. Nicel yöntem ise bilişsel düzeyi normal ve yüksek olan çocuklarla uygun materyaller ile ölçeklendirme yapılabilir.

Uygun materyallerin sağlanması ile bireysel olarak ölçeğin uygulanması için çocuğun okuyor olması, yazabilir olması ve kalem tutuyor olması da önemli bir faktördür. Burada çocuğun eğitim durumu ve yaşı bu sonucu doğuracak etkili bir unsurdur. Eğer bu özellikleri taşımiyorsa bireysel olarak sırayla uygulayıcı tarafından veya çocuğun refakatçisi vasıtası ile ölçekler yapılabilir. Fakat refakatçinin ölçekleri uygulama sırasında çocuğun fikrini değiştirecek şekilde müdahalede bulunması riskli bir durumdur. Bu kapsamda da sorun ve yöntemler gözetilerek yöntem karar verilmelidir.

5.5. Grup Çalışmasının Değerlendirmesi Nasıl Yapılmalı?

Değerler eğitiminde başarı ya da başarısızlık söz konusu değildir. Önemli olan her biri bireyin gruptan yararlanma ve değerler farkındalığıdır. Bu kapsamda yapılacak grup çalışmalarında süreç ve sonuç değerlendirmesi yapılabilir. Süreç değerlendirmesinde her bireyin grup çalışması süresince gözlemlenmesi ve değerlendirilmesidir. Grup çalışması süresince davranış ve ifadelerindeki değişimler, kazandığı farkındalık önemlidir. Sonuç değerlendirmesinde de özellikle nicel tasarımda yapılan çalışmalarda kullanılan ölçeklerin değerlendirme sonuçları bu kapsamda ele alınabilir. Eğer bir ölçek kullanıldıysa grup çalışması öncesinde aldığı puanlar ile grup çalışması sonrasında aynı kişinin aldığı puanların karşılaştırılması yapılabilir. Nitel tasarım için de ön görüşme ve son görüşmeden elde edilen farklılıklar ele alınabilir. Değerlendirmenin seçimi çalışan gruba ve seçilen modele göre farklılık gösterebilir. Ayrıca grup katılımcıları grup sonunda kendilerini ve grup sürecini değerlendirebilirler.

6. ÖRNEK DEĞERLER EĞİTİMİ GRUP ÇALIŞMASI

Araştırma Elif NEGİZ ve Melike TEKİNDAL (2018) tarafından geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Araştırma: *Yaygın gelişimsel bozukluk, özel öğrenme güçlüğü, hafif ve orta düzeyde mental retardasyonlu çocuklarla değerler eğitimi grup çalışması* kapsamında ele alınmıştır. İzmir ilinde gerçekleştirilen pilot uygulama çalışmasıdır.

Katılımcıları: Eğitim içeriklerinin hazırlanması ile araştırmanın uygulanması hedeflenen kurum olan İzmir Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü ile iletişime geçilmiştir. Araştırmanın uygulanması yönünde izin alınması ile müdürlükten hizmet alan 8 – 17 yaşlarında orta düzeyde mental retardasyon (3), hafif düzeyde mental retardasyon (2), orta düzeyde mental retardasyon aynı zamanda özel öğrenme güçlüğü (1), özel öğrenme güçlüğü (2), yaygın gelişimsel bozukluk (1) tanılarına sahip toplam 9 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada katılımcıların zihinsel engellilik odağında homojen olması gözetilmiştir. Grubun etkililiği ve verimliliği açısından diğer engel grupları gruba dahil edilmemiştir.

Amacı: Bu araştırmanın amacı, sosyal hizmet uygulaması kapsamında, özel gereksinimli bireyler olan 8 - 17 yaş arası hafif ve orta düzeyde mental retardasyon, özel öğrenme güçlüğü ve yaygın gelişimsel bozukluk tanılarına sahip çocuklara uygulanan değerler eğitimi programı ile “sevgi”, “sorumluluk”, “birlik” ve “eşitlik” değerlerini tanıtmak ve bu değerler hakkında farkındalık kazandırmaktır.

Yöntemi ve Süreci: Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem kapsamında yarı yapılandırılmış ön görüşme ve son görüşme odaklı değer eğitimi grup çalışması yapılmıştır. Bu araştırmaya 31 Temmuz 2018 tarihinde başlanmıştır. Öncesinde yapılan literatür araştırmalarında hafif ve orta düzeyde mental retardasyon, özel öğrenme güçlüğü ve yaygın gelişimsel bozukluk tanılarına sahip çocuklara uygun yurt içinde değerler eğitimi programına rastlanmamıştır. Bu kapsamda özel gereksinimli çocuklara uygun değerler eğitim grup çalışması ve görüşme formu hazırlanmıştır. Tüm eğitim içeriklerinin hazırlanması ile haftada 2 gün olacak şekilde; 1 ön görüşme, 1 son görüşme ve 6 oturum gerçekleşmiş ve toplamda 8 defa görüşme sağlanmıştır. Gerçekleştirilen grup çalışmaları ve bireysel görüşmeler ortalama 60 - 90 dakika sürmüştür. Grup kapalı grup özelliğine sahiptir. Aynı çocuklarla grubun başından sonuna kadar çalışılmıştır. Grup uygulayıcısı (EN) tarafından görüşmeler ve grup çalışması gerekli izinler ile ses kaydına alınıp, deşifresi MAXQDA 11 nitel araştırma programı kullanılarak tematik içerik analizi şeklinde yapılmıştır.

Değerlendirme: MAXQDA 11 nitel araştırma programı kullanılarak, derinlemesine yapılan ön görüşme ve son görüşmeler nitel analiz kapsamında tematik içerik analizi

yapılmıştır. Ön görüşmede sorulan soruların aynısı son görüşmede de sorularak sonuç değerlendirmesi kapsamında arasındaki değişim ele alınmıştır. Grup çalışmasının içerik analizi sonucunda özel gereksinimli çocuklar sevgi, sorumluluk, birlik, eşitlik değerleri odağında değerlendirilmiş olup, katılım sağlayan çocukların değer farkındalığının arttığı sonucuna varılmıştır.

7. SONUÇ

“Günümüzdeki sosyal bilimciler değerlerin sosyal bir olgu olduğunu ve bilimsel inceleme ve analize konu edilebileceği noktası üzerinde birleşmişlerdir” (Fichter; 2011: 165). Bu boyutta da sosyal hizmet uygulaması olarak özel gereksinimi olan çocuklarla yapılan değerler eğitimi, bilimsel yazına kazandırılması gerektiği düşünülmekte olup, kazandırılması ile bilimsel yazına katkı sağlayacaktır. Bilimsel yazına kazandırılması içinde *sosyal hizmet uygulaması olarak özel gereksinime sahip çocuklarla değerler eğitimi grup çalışması* araştırması gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak sosyal hizmet bilimini incelediğimizde sosyal hizmet müdahalesini uygulayan kişiler olan sosyal hizmet uzmanları, özel gereksinimi olan çocuklarla birebir uygulama halinde çalışmaktadırlar. Mesleki amaçlardan yola çıkarak yapacakları uygulamalar çocukların her anlamda iyilik halini arttıracaktır. Bu kapsamda da değerler eğitimi, sosyal hizmet bilim ve mesleği için önemli uygulama alanlarından birini yaratmaktadır.

Sosyal hizmet uygulaması kapsamında sosyal etki ve iyileştirmeyi sağlayan değerler eğitimi ile şekillendirilen müdahale sürecinde “ilk basamak, çocukların kendi değerlerini yaşamalarına yardımcı olmak, kendi tutumlarını, davranışlarını ve duygularını açık ve doğru biçimde gelişmesine rehberlik etmektir” (Tilman, 2014: 15).

Sosyal hizmet uygulama sürecinde özel gereksinime sahip çocuklarla müdahale süreci yaratılırken sosyal iyileştirmenin en iyi şekilde sağlanabilmesi için grup çalışması müdahale yönteminin kullanılması önem arz etmektedir. Aynı zamanda yaygın öğrenim metotlarının sürece dahil edilmesi iyileştirmenin sağlanmasında kullanılması gereken müdahale sürecini oluşturmaktadır.

Süreci makro boyuttan mikro boyuta incelediğimizde sosyal hizmet uygulaması; grup çalışması; yayın öğrenim metodu; grup oyunları, güven oyunları ve interaktif öğrenme materyalleri; kompozisyon, şiir, resim, karikatür, şarkı, canlandırma, drama, video gibi öğrenme şekillerinin kullanılması çocuğun olaylar üzerinde değerlerle bağlantısını kurmasını sağlar. Bu kapsamda nedenler, sonuçlar ve alternatifler üzerinde muhakeme yapmakta bilinç oluşturmaya bilincini güçlendirir.

Bu uygulama süreci özel gereksinimli çocuklarda uygulanmasının yanı sıra her müracaatçı grubu ile ihtiyaç odağında uyarlanıp geliştirilebilir. Kadınlarla, çocuklarla, yaşlılarla, farklı özel gereksinimli bireyle farklı ihtiyaçlar kapsamında çalışılabilir. Özellikle küreselleşen dünyada gelişen ortak ve evrensel değerlerin kazanılması evrensel birey olarak herkesin bilinçlenmesi gereken bir durumdur.

Sosyal hizmet uygulaması için değerler eğitiminin kullanılması, çalışılan bireylerin hem biyo-psiko-sosyal iyilik hallerini artıracığı hem de ele alınan değerler doğrultusunda bireylerin duygu-düşünce ve davranışlarında değişim yaratarak bilinçlenme sağlanacaktır.

Yapılan araştırmalar sonucunda sosyal hizmet uygulaması kapsamında değerler eğitimi grup çalışmasına yönelik kanıta dayalı yapılmış çalışmalara rastlanmamıştır Değer eğitimi olası tüm sosyal hizmet müracaatçı grupları ile özellikle özel gereksinime sahip çocuklarla etkili olacağı düşünülmektedir. Bu alanda uygulama ve araştırma yapacak kişilere bu araştırma rehber oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR, H. ve diğ., 2013, *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, Maya Akademi Yayını, Ankara, 978-605-4515-37-0.
- AKÇEMETE, G. ve diğ., 2011, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 978-975-6859-45-2.
- ATAMAN, A., 2011, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 978-975-6859-45-2.
- AYDIN, İ., 2014, *Eğitim Yönetimi, Denetimi ve Politikası Yazıları*, Pegem Akademi Yay., Ankara, 978-605-364-932-8.
- AYDIN, M.Z., 2010, Okulda Değerler Eğitimi, *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6 (18), 16-19.
- BAYHAN, P. ve YÜKSELEN, A., 2007, Özel Gereksinimli Çocuklarda Drama modelleri ve Oyun, *Yaratıcı Drama Dergisi*, 3-4 (1), 45-55.
- BAYKOÇ DÖNMEZ. N., 2010, *Öğretmenlik Programları için Özel Eğitim*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 978-605-55842-3-8.
- CAVKAYTAR, A., MELEKOĞLU, M. ve YILDIZ, G., 2016, Geçmişten Günümüze Özel Gereksinimli Olma ve Zihin Yetersizliği: Dünya’da ve Türkiye’de Kavramların Evrimi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (Eğitim Özel Sayısı), 111-122.
- ÇAĞLAR, S., 2011, Engelli Hakları Sözleşmesi’nde Ayrımcılık Yasası Ve Türkiye’nin Uyum Sorunu, *TBB Dergisi*, (96), 149-178.
- ÇAMUR DUYAN, G., 2013, *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, Maya Akademi Yayını, Ankara, 978-605-4515-37-0.
- ÇELİKKAYA, H., 2013, *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi Pedagojik Formasyon Amaçlı*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 978-605-133-103-4.
- ÇETİN, N. ve BALANUYE, Ç., 2015, Değerler ve Eğitim İlişkisi Üzerine, *Kayı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (24), 191-203.
- ÇİFCİ, O. ve diğ., 2016, *Gençlik Bilgilendirilmelerinde Yaygın Öğrenimin Kullanımı*, Türkiye Ulusal Ajansı, Ankara.
- DİLMAÇ, B., 2007, *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DOĞANAY, A., 2006, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*, (Edt: Cemil Öztürk), Pegem A Yayıncılık, Ankara, 9944-919-19-5.
- DUYAN, V., 2014, *Sosyal Hizmet Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri*, Sosyal Çalışma Yayınları, Ankara, 978-605-4688-29-6.
- ELMAS, A., 2018, 1923-2016 Yılları Arası Hükümet Programlarında Dezavantajlı Gruplar, *Social Sciences Studies Journal*, 4 (15), 945-953.
- Engelliler Hakkında Kanun, 7/7/2005, 25868 Sayılı, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2018).

- ERİM, G. ve CAFEROĞLU, M., 2012, Görsel Sanatlar Eğitimi Dersinin Zihinsel Engelli Çocuklara Katkısının Özel Eğitim Öğretmenlerinin Görüşleriyle Belirlenmesi, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 321-342.
- EVİN, İ. ve KAFADAR, O., 2004, İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının Ve Ders Kitaplarının Ulusal Ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 293-304.
- FİCHTER, J., 2011, *Sosyoloji Nedir*, (Çev. Edt: Nilgün Çelebi), Anı Yayıncılık, Ankara, 978-605-443-469-5.
- GENÇ, Y., 2015, Engellilerin Sosyal Sorunları Ve Beklentileri, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35 (2), 65-92.
- GREENSPAN, S., 2016, *Özel Gereksinimli Çocuklar Zihinsel ve Duygusal Gelişim*, (Çev. İsmail Ersevimi), Özgür Yayınları, İstanbul, 975- 447-199-1.
- GÜNGÖR, E., 2010, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, Ötüken Yay., İstanbul, 978-975-437-271-7.
- IFSW, 2014, <https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/>, (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).
- ILDIZ, G.İ., 2018, Türkiyede Engelli Bireylere Yönelik Tutumlara İlişkin Çalışmaların İncelenmesi, *Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi*, 3 (2), 599-609.
- İÇLİ, G., 2011, *Sosyolojiye Giriş*, Anı Yayıncılık, Ankara, 978-605-4434-72-5.
- KAYA, Y. ve ANTEPLİ S., 2018, Okul Öncesi Dönemde Yaratıcı Drama Yoluyla Değerler Eğitimi, *Yaratıcı Drama Dergisi*, 13 (2), 237-250.
- KAYA, Y. ve diğ., 2015, Okul Öncesi Eğitimde Drama Yöntemi İle İşlenen Değerler Eğitimi Derslerinin Farkındalık Düzeyi Üzerindeki Etkisi, *Sakarya University Journal of Education*, 6 (1), 23-37.
- KOÇ, S., 2016, Ortaokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 377-396.
- KUÇURADI, İ., 1998, *İnsan ve Değerleri (Değer Problemi)*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 975-7748-19-6.
- KURTDAŞ, E. M., 2017, Değerlerin Kaynağı ve Anlamlandırılması, *Turkish Studies*, 12 (21), 349-366.
- Milletlerarası Sözleşme, 14 Temmuz 2009 tarihli, 27288 sayılı, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm> (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2018).
- ÖZTÜRK SAMUR, A., 2011, *Değerler Eğitimi Programının 6 Yaş Çocuklarının Sosyal Ve Duygusal Gelişimlerine Etkisi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAHİROĞLU, M. ve AKTEPE, V., 2015, Değerler Eğitimi Yaklaşımlarına Göre Geliştirilen Etkinliklerin Demokratik Algı ve Davranışlar Üzerine Etkisi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12 (30), 309-345.
- TİLLMAN, D., 2014, *8-14 Yaş Grubu Öğrencileri İçin Yaşayan Değerler Eğitimi Etkinlikleri*, (Çev. Edt: Vedat Aktepe), Eğitim Yayınevi, Konya, 978-605-5176-60-0.

- TUNÇ TEKİNDAL, M., 2016, *Feminist Grup Çalışması Bir Sosyal Hizmet Uygulaması Olarak Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Deneyimi*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 978-605-9663-27-4.
- ULUSOY, K. ve DİLMAÇ, B., 2016, *Değerler Eğitimi*, Pegem Akademi Yay., Ankara, 978-605-364-340-1.
- YASUL, A.F. ve SAMANCI, O., 2015, Sınıf Öğretmenlerinin ‘Grup Çalışmaları’ na İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 131-156.
- YAZICI, K., 2006, Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19), 499-522.
- YILMAZ, M., 2014, *Değerler Eğitimi ve Okul Etkinlikleri*, Dem Yayınları, İstanbul, 978-605-4036-39-4.
- ZASTROW, C., 2014, *Sosyal Hizmete Giriş*, (Çev. Edt: Durdu Baran Çiftçi), Nika Yayınevi, Ankara, 978-605-86463-1-5.